
MARAST HUMANISMU, NEBO JEN PROBLÉMY STARŠÍ LITERATURY?

VIKTOR VIKTORA

"THE DECAY" OF HUMANISM, OR PROBLEMS OF THE CZECH MEDIEVAL LITERATURE ONLY?

The article contributes to the discussion on the issue of Czech literary humanism. The discussion critically comes to terms with the concept of this period in the first volume of „Academic“ History of Czech Literature and with the synthesizing views of Milan Kopecký. One of the fundamental problems is the very definition of humanism. If a narrowed view of humanism based on its philologically-philosophical anchoring and the relation to antiquity is employed, Czech literature has to give up the 1450–1620 period, which were considered humanistic by researchers of the generation of Jaroslav Vlček, Jan Jakubec and Arne Novák, and also by the „Academic“ History of Czech literature and was synthesized by Milan Kopecký. Nevertheless, it is still necessary to bear in mind the considerable volume of unexplored Latin literature of that period. In addition, our evaluation should also take into account the fact that, regarding this period, Czech literature has been compared to the so-called major European literatures – this comparison logically does not support its value. However, even the comparison with „minor“ literature, which did not come to the same level, has been missing. The study analyses the term National humanism, but also the place of Viktorin Kornel of Všebrdy into literary history regarding his preface to *De reparatione lapsi* (Knihy o napravení padlého / The Books of Remedying the Fallen). The study also briefly recalls the scholarly interest of Eduard Petrů in this period.

Keywords: Viktorin Kornel of Všebrdy – Renaissance – Renaissance Humanism – National Humanism – History of Czech Literature

1

V letech 2014–2017 se na stránkách časopisu *Česká literatura* rozproudila diskuze o charakteru české literatury v období od druhé poloviny 15. století do dvacátých let 17. století, tedy v období, pro něž se vžilo označení humanistické. Diskuze částečně navazovala na mínění Arne Nováka, který

se jako první stavěl skepticky k označování české literatury tohoto období jako renesanční. Skepse diskuzi rozšířila i na problematiku humanistické podoby české literatury. S ní A. Novák nepolemizoval. Své pochybnosti tu vyslovili Lucie Storchová, Eduardo Fernández Courceiro, Bořek Neškudla a Petr Voit. Do debaty zasáhli Marta Vaculínová, Jan Malura a Tomáš Havelka. Nebudeme analyzovat diskuzní argumenty, ale zaměříme se na několik témat – národní humanismus, osobnost Viktorina Kornela za Všehrd a jeho předmluvu k překladu *Knih o napravení padlého*. Názory i stanoviska vyvolávají i zaslouží diskuzi, nikoliv apodiktické závěry. Je nutno si uvědomit, že na absolutní většinu děl tohoto období se analytická badatelská analýza vůbec nedostala. První podmíněnou syntézu vzhledem k dosavadnímu poznání vytvořili autoři prvního dílu akademických *Dějin české literatury*. Od té doby uplynulo šedesát let. Pohlédneme-li na dvojí kanonické pojetí předcházejících syntéz dějin literatury – obrozenskou a prvních koncepčních syntéz Jaroslava Vlčka, Jana Jakubce a Arne Nováka – pak musíme konstatovat, že tak dlouhá prodleva se v novém zpracování české literární historie neobjevila. Není tedy divu, když výsledky dalšího bádání se budou hlásit o uplatnění ve čtvrté koncepci. Půjde nejen o nové věcné poznatky, ale i o terminologii a periodizaci období.

2

Literárně-historické generace 19. a počátku 20. století se valnou většinou zaměřovaly na heuristiku a na sestavování souhrnných dějin české literatury. V tomto rámci lze od počátků sledovat zájem o starší českou literaturu. Předpokladem pro vyčleňování starší literatury jako specifické části dějin českého písemnictví a pro souhrnný výklad jejího vývoje bylo shromažďování a třídění základního materiálu. S tím se během 19. století vyrovnávali představitelé prvních dvou obrozenských generací – Josef Dobrovský a Josef Jungmann. Pro J. Dobrovského i jeho předchůdce tvořila v podstatě starší literatura základní a jedinou složku literárního vývoje, J. Jungmann již k ní připojil půlstoletí obrozenské tvorby. Oba spojovali výklad vývoje jazyka a literatury, oba chápali literární dějiny jako soupis,

členění a popis. Vytvořili tak jejich první kánon. Podobně ještě chápal dějiny písemnictví Alois Vojtěch Šembera. Posléze se oddělilo spojení jazyka a literatury a k výkladu literární historie přistupovaly kulturně-historické reflexe, estetická hlediska, sledování kontextu některých evropských literatur, zřetel k faktu. Takto pojatý výklad položil základ k druhému kánonu. Karel Sabina, Jaroslav Vlček a Jan Jakubec takto sledovali kontinuitu literárního vývoje, ale nedospěli do současnosti. To zvládl Arne Novák zdůrazňující především novodobou literaturu. Pro období starší literatury přihlížel k závěrům Jana Václava Nováka, ale po J. Dobrovském a J. Jungmannovi dotvořil v meziválečném období druhý kánon výkladu dějin českého písemnictví. Literárnímu středověku se již specializovaně věnoval Stanislav Souček. O velkomoravskou literaturu se v širších souvislostech zajímal Josef Vašica, který začal při studiu její barokní etapy revidovat kritické osvěcenské soudy. Protiváhu těmto generacím vytvářel Roman Osipovič Jakobson svým verzologickým a strukturálním zaměřením i komparatistickým rozhledem. Prostor humanistického období rozevřeli Josef Truhlář svou studií o vladislavském humanismu a Antonín Truhlář úvodním svazkem *Rukověti k písemnictví humanistickému*. Nad celkem literárního baroka se stále vznášel stín negativních osvěcenských soudů.

Po etapách prvotní heuristiky a syntéz se tři generace badatelů – vesměs vysokoškolských učitelů – narozených v první třetině 20. století zaměřily na vymezení předmětu starší české literatury i na metodologii její interpretace. Tito badatelé nevytvářeli celková panoramata dějin písemnictví, svým výzkumem i díly připravili cestu pro třetí etapu syntézy.

První generaci tvořili Jan Blahoslav Čapek (1903–1982), Jan Vilikovský (1904–1946), Václav Černý (1905–1987), Antonín Škarka (1906–1972) a Oldřich Králík (1907–1975). J. B. Čapek, V. Černý a O. Králík se zajímali o celou plochu literárního vývoje. Jejich komparativní postupy upevnily chápání české literatury v evropských souvislostech. Svůj vliv pak začaly ztrácet argumenty o odvozenosti české literatury. Doménou J. B. Čapka se stal humanismus, který vycházel z jeho komeniologického zájmu a ze zaujetí pro jednotu bratrskou. Obšírné mezioborové reflexe O. Králíka konfrontovaly literární historii s textologickými postupy, s výsledky his-

torického a komparativního studia. Jeho odvaha k netradičním pohledům provokovala, ale současně podněcovala. Vilikovský zdůraznil, že integrální součástí českého středověkého písemnictví jsou také latinsky psaná díla. A. Škarka byl jistým protipólem uvedených tří vědců. Trpělivá akribie, analytická brilantnost při výkladu motivů, jejich geneze a vývoje tvořily spolehlivá východiska pro monografické syntézy i edice.

Historiografie starší české literatury začala za této generace aplikovat vedle tradičního odkazu pozitivismu metodologické postupy komparatistiky, strukturalismu, textologie, historického vývojového pohledu. Krystalizovaly v ní názory na specifiku žánrů. Vytvářela podmínky pro další syntézy, edice, shromažďování materiálu. Vyrovnávala se především s literárním vývojem do 15. století. Studium humanismu a baroka ještě zůstávalo v pozadí.

Druhá generace 20. století – Josef Hrabák (1912–1987), Miloslav Šváb (1913–1986) a Jiří Daňhelka (1919–1993) – byla zaměřena především mediievalisticky. Hrabákovy encyklopedické znalosti, přesné uvažování i pohotové a zřetelné formulace bránily jak terminologické samoučelnosti, tak „zašifrovanému“ či spekulativnímu výkladu. Formuloval i základní metodologické přístupy ke studiu starší literatury. Také on se věnoval celému rozsahu literárního vývoje. M. Šváb rovněž tvořil základy metodologii mediievalistického literárního studia, ať šlo o analýzu *Alexandreidy* nebo o zdůraznění funkce prologů a epilogů středověkých děl. Jiří Daňhelka začínal rozvíjet podněty syntetického pojetí lingvistické a literární analýzy.

Třetí generace, generace dvacátých let, dovršila souhrnný pohled na starší českou literaturu zhruba v dnešním stupni jejího poznání. Patřili k ní tři vysokoškolští učitelé – František Svejkovský (1923), Milan Kopecký (1925–2006) a Eduard Petrů (1928–2006) a tři vědečtí pracovníci Ústavu pro českou literaturu ČSAV – Emil Pražák (1924–2006), Zdeňka Tichá (1927–1984) a Jaroslav Kolár (1929–2013). Speciálním zájmem o latinský humanismus je doplnili klasičtí filologové Josef Hejnic (1924–2019) a Jan Martínek (1924–2014). F. Svejkovský nezapřel rozhled mediievalisty ani schopnost detailních literárních a estetických analýz. Nevrátil se z USA, kde od roku 1970 přenášel na Chicagské univerzitě. M. Kopecký vedle baroko-

logického a komeniologického zájmu syntetizoval výklad vývoje česky psané literatury humanistického období (v současnosti se vede diskuze o jeho charakteru). E. Petrů měl smysl pro nalézání charakteristických a charakterizujících detailů při interpretaci konkrétních děl, nejzřetelněji se zabýval metodologií studia staršího písemnictví a nadhledově sledoval problematiku vývoje jeho jednotlivých etap. E. Pražák se zaměřoval na literaturu 15. a 16. století. K výkladu barokní literatury inklinovala Z. Tichá. Detailní postřehy J. Kolára postihovaly interpretační i koncepční otázky celku starší české literatury. Solitérní pozici zaujala polonistka Hana Voisine-Jechová (1927), jež v roce 1976 emigrovala do Francie a v Paříži na Sorbonně IV spoluzaložila studium bohemistiky. Po Hanuši Jelínkovi, který v roce 1912 seznamoval francouzské prostředí se současnou českou literaturou, vydala *Histoire de la littérature Tchèque* (2001). V překladu Aleše Hamana bylo dílo vydáno v roce 2005 jako *Dějiny české literatury*. Zvláště pro starší období uplatnila autorka svůj přístup výkladu nezávislý na akademických *Dějínách*.

Starší česká literatura byla poprvé pojata jako samostatný a specifický celek v prvním svazku akademických *Dějin české literatury* z roku 1959. Dvacet let po Novákových dějinách tak bylo sestaveno dílo hlásící se k syntéze nejnovějších poznatků i interpretačního přístupu. Všichni autoři, kteří se podíleli na tvorbě této syntézy a v podstatě sestavili v prvním dílu *Dějin* třetí kánon výkladu vývoje staršího písemnictví – A. Škarka, J. Hrabák, J. Daňhelka, F. Svejkovský, E. Pražák, E. Petrů, se řadili do prvních tří generací 20. století. Padesátá léta, v nichž byly *Dějiny* koncipovány, sice ovlivnila výklad především v detailech formální dikce, nikoliv však v jeho vědecké a informační hodnotě. Ideologický tlak se zde neprojevil v tak vulgarizované míře jako v pohledu uplatňovaném na humanitní vědy. Konečně sám autorský kolektiv *Dějin* zde dával záruky nejméně deformovaného výkladu. Osud čtvrtého dílu vydaného teprve v roce 1995 ilustruje úděl humanitních věd v padesátých a sedmdesátých letech. Podobnému osudu ovšem neušla ani řada badatelů těchto tří generací.

3

Starší česká literatura má tedy za sebou více než dvoustetletý literárněhistorický zájem. Ironicky působí, že ve srovnání s literárním vývojem následujícího období je nejméně prostudovaná. Zatím nelze modelovat úplnou podobu jejího celku. Značná část materiálu dvou zásadních období – humanismu (zatím zůstáváme u tohoto termínu) a baroka (protireformace, raného novověku) – zůstává v neprobádaném stavu. Tento problém není řešitelný ani v rámci několika generací literárních historiků, takže zatím není obhlédnut ani celý prostor naší humanistické a barokní literatury. Zmíněný kánon prvního dílu *Dějiny české literatury* se tak opírá v těchto oblastech o nepevné základy, metaforicky řečeno s Janem Kollárem: „Hráme klavír, jenž snad strun v sobě ještě nemá.“

Pohledme na problematiku období od druhé poloviny 15. století do dvacátých let 17. století. Historický půdorys tu tvoří posthusitské konsolidační poděbradské období narušované protipoděbradským odbojem, jagellonské mezidobí s korvínovským zápasem o ovládnutí českých zemí, habsburské centralizační úsilí v éře zdánlivého klidu a prosperity. Nezdá se, ale celé 16. století vysilovalo českou společnost, a to nejen ekonomicky – především české země nesly zásadní část nákladů na války s Turky, ale vysilovalo též politicky, konfesionálně a lze dodat i psychicky. Napětí krystalizovalo jinde. Vedl se skrytý zápas o centralizaci habsburského soustátí, o niž usiloval panovník. Doutnal spor mezi šlechtou a městy o ekonomický vliv i o spolurozhodování týkajícího se správy státu. Nevraživé konfesijní spory mezi stoupenci katolicismu a utrakvismu, jejich účinnost vůči jednotě bratrské zesilovaly rozdělení společnosti. A to přitom byla tato společnost obdivuhodně schopna uzavírat netypické dohody. Tak lze například připomenout svatováclavskou smlouvu (1517) hledající kompromis mezi městy a šlechtou, Českou konfesi (1575) řešící vztahy mezi nekatolickými církvemi a posléze Rudolfův Majestát (1609) zajišťující náboženskou toleranci. Zároveň napětí neklesalo porušováním zmíněných dohod.

Literatura za oněch tlumených zápasů pokračovala ve svém „poslání“, jež se vinulo od husitského období. Stávala se morálním i věroučným arbi-

trem či glosátorem doby. Zásadně diskutovanou otázkou je, do jaké míry se dobírala nebo mohla dobírat renesančního nebo humanistického charakteru. Je to otázka o to citlivější, že souvisí s evropským kontextem v období husitství. Problémem byla uzavřenost českého prostoru před evropským vývojem. Důvodem nebyla subjektivní výlučnost české společnosti, ale brutální tlak evropského katolictví na ni a na její vymknutí z dosavadního konfesionálního i společenského univerzalizmu. Postupně se začaly projevovat vlivy německé reformace, ale také divergence evropského ekonomického vývoje. Zásadně ovšem působil především v poděbradském a jagellonském období nekompromisní morální, konfesijní a sociální vliv utrakvismu, který nenacházel příliš společného s hédonismem renesance a sebevědomou výlučností humanistického myšlení. V českém prostředí se nedostaly ke slovu další aktivity charakteristické pro kolébku humanismu a renesance. Platí to například o sporadické mecenášské činnosti. Ani takový Bohuslav Hasištejnský kolem sebe neshromáždil nebo nesoustřeďoval humanistické uskupení. Osobnost Jana Hodějovského z Hodějova je tu výjimkou. Kontrastně působí pernštejnská ekonomická excelentnost a její mizivý zájem o kulturu.

Za těchto podmínek lze klást první otázku – je organické uplatňovat a hledat totožné myšlení, společenské a kulturní formativní prvky ve vývojově odlišných regionech či odlišně se formujících národních společnostích? Mají renesance a humanismus pouze jednu tvářnost a ta se stává zásadním kritériem? Základním problémem je vymezení jistého jevu, tedy také uměleckého a myšlenkového směru. Jinak by nebylo možno jev charakterizovat nebo pojmenovat. Ovšem taxativní vymezení omezuje jeho různorodost, jeho odlišné rysy v různých regionech. Zúžíme-li úvahy na literární vývoj, pak také půjde o odlišné nebo specifické rysy v národních literaturách. Ty jsou na druhé straně důležité pro komparativní porovnávání. Tedy je nutno hledat průnik obojího s tím, že některé rysy budou konstantní a některé modifikující.

Konkrétně jde o otázku české renesance a českého humanismu, jež je řešena již několik desetiletí. Zaměřme se na literaturu. Zatím stále platí letitý výrok Josefa Hrabáka týkající se vymezení humanismu a renesance:

„[...] v české literární vědě není dosud přesně vymezen a od sebe oddělen pojem humanismu a renesance [...] tyto problémy patří ostatně v českém kulturním prostředí k nejobtížnějším.“ (Hrabák 1961: 71) František Šmahel předeslal, že každý, kdo s touto neurčitou terminologií pracuje, by měl vysvětlit své pojetí jednotlivých jevů (Šmahel 1959: 142). Například Ferdinand Seibt stanovil pro vymezení renesance vědomí návaznosti na kulturní dědictví antiky, formování nové latiny, antischolastický optimismus víry v pozitivní účinky vzdělání, intelektuální sdružování kolem výrazných osobností (Seibt 1988).

Na rozdíl od dosavadní tradice taxativního vymezování literární renesance bychom považovali za její konstantní rysy nové pojetí postavy a prostoru. To se může týkat i výtvarného umění. Středověk měl smysl jen pro obecnou charakteristiku postavy, o prostor se zajímal ještě méně. Renesanční literární umění vytváří a modeluje postavu v její epické i lyrické podobě, objevuje její individualitu, psychologii i aktivitu. Postava výtvarného umění se pohybuje v prostoru viděném perspektivně, podle možnosti strukturovaném do hloubky nebo členěném vertikálně a horizontálně. To, o čem se taxativně zmiňuje F. Seibt, dotváří valéry renesance, řadí se k modifikujícím komponentům, jež mohou nabývat různý charakter nebo funkci ve svých regionálních podobách. Jedním z dalších charakteristických rysů renesance i humanismu se pak stává emancipace národních jazyků a jejich užívání v tvorbě literárních děl.

Také humanismus bývá taxativně vymezován, například v pojetí Paula Oskara Kristellera, který pracuje s termínem *studia humanitatis*, do nichž spadá soubor akademických předmětů – gramatika, rétorika, historie, poetika, morální filosofie. Jejich studium vycházelo z interpretací antických autorů a v podstatě se zabývalo jazykem, literaturou, estetikou a etikou (Kristeller 1955: 5–23). Za konstantní rys humanismu bychom považovali zrod emancipované osobnosti začleňující se do společenských souvislostí. Postava je tvarována autorovou tvorbou, představou, fikcí. Pro osobnost je sice rovněž charakteristická individualita, psychologie a aktivita, ale osobnost reálně existuje, bezprostředně vyrůstá ze společnosti, vrůstá do ní, je formována jejím stavem a dynamikou, poznává skutečnost, hodnotí ji, tvo-

ří pro ni kritéria, podílí se na interakci s ní. Proti řadě tradičních názorů by zůstávaly latina, řečtina a antické dědictví modifikujícími prvky. Iniciující, objevný vliv antických jazyků i kultury zasahoval především v počátečním, konstituujícím období humanismu. Pak se latina a řečtina souběžně přiřadily k ustavujícím se moderním národním jazykům.

4

Vezmeme-li v úvahu předešlé hypotézy, pak nelze hovořit o renesanční podobě české literatury. Její hlavní proud evidentně postrádá postavu. Je však nutné uplatnit výhradu. Připomeneme-li *Frantovy práva*, *Historii o bratru Janu Palečkově* nebo drama *Polapená nevěra*, lze v těchto dílech nalézt zárodky postav, jež mohly vyrůst do nestylizované, živelné a životné renesanční podoby. Z tohoto hlediska citelně chybí analýza postav takzvaných knížek lidového čtení, někdy také nazývaných renesanční rozprávky.

O vlivu moralizujícího českého prostředí nepřímo svědčí i osud tří postav evropských renesančních drobných próz – Enšpígl, dona Juana a Fausta. Obrazně představují počátek, vrchol a zánik renesance. Enšpígl se vymaňuje ze středověkého připoutání k neměnnému životnímu prostoru, Juanem vrcholí renesanční hédonismus a pocit úplné osobní svobody, Faust touží po plném poznání i rozkoši, ale současně poznává meze lidských možností, u něho se setkáme s prvními projevy barokní skepse. Pro české literární prostředí je charakteristické, že nepřijalo postavu Juana.

A není třeba opět zdůrazňovat naši naprostou neznalost latinsky psané poezie, jejíž obsáhlost prozrazuje Truhlářova, Hrdinova, Hejnicova a Martínkova *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Ta zachycuje stovky veršovců, mezi nimiž by se určitě našla řada uznáníhodných básnických osobností. Namátkou lze připomenout znovuoobjevené Šimona Boučka-Fagella Villatika (Bouček-Fagellus-Villaticus 1979), Kašpara Kropáče-Cropacia z Kozince (viz Viktora 2002: 67–69), Alžbětu Johannu Westonii (Elizabeth Jane Westonová) (Westonia: 2003), Jiřího Galliho Chrudimského (viz Viktora 2014). V jaké úplnosti byla například analyzována básnická tvorba Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Jana Campana

Vodňanského, družiny Jana Hodějovského z Hodějova? K tomu přistupuje další oblast neznáma – latinsky psané texty prozaického i věcného charakteru. Ty nejsou ani evidované v nějakém slovníkovém souhrnu. Dosavadní stav poznání tedy velí k opatrnosti při pokusech definitivně rozhodnout, zda lze, nebo nelze hovořit o české renesanční literatuře. Skeptické názory k existenci renesanční literatury vyslovili Arne Novák, Antonín Škarka, Jaroslav Kolár i historik Josef Macek. Zatím tedy v tomto ohledu převažuje skepse – česká literatura postrádá svůj renesanční rozměr. Skepse je ovšem podpírána našimi neznalostmi.

Jak je to s úvahami o humanistickém charakteru naší literatury? České utrakvistické prostředí přijímalo humanismus se sebezapřením jak konfesionálně (humanistické zaujetí pohanskou tematikou), tak sociálně (výlučné humanistické zaměření na vzdělance). Akademické *Dějiny české literatury* zvolily pro toto období půdorys periodizující je na dvě části – Počátky nového rozvoje literatury a Rozkvět měšťanské literatury. Za mezník byla vzata dvacátá léta 16. století. Celek byl nazván Úsilí o spojení literatury s životní praxí za kulturní převahy měšťanstva. Autorem obecných kapitol je F. Svejkský. Z podobného půdorysu také vycházeli ve svých kompendiích Josef Hrabák, Miloslav Šváb a Zdeňka Tichá, v příslušných partiích literárních dějin Eduard Petrů a Jan Lehár (1949–2004).¹⁾ Milan Kopecký pak v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století pojetí výkladu české literatury zmiňovaného období ucelil a systematizoval (Kopecký 1979, 1988). Stručně řečeno – v období sedmdesátých let 15. století až dvacátých let 16. století se tak hovoří o dvou kontroverzních liniích – latinském a národním humanismu, čelnými osobnostmi jsou tu Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Viktorin Kornel ze Všehrd, jemuž se připisuje koncipování programu národního humanismu. V období 1520–1620 pak mizí jazyková kontroverze a obě linie se vyvíjejí paralelně.

---

1 Josef Hrabák: *Starší česká literatura* (Praha 1964); Miloslav Šváb: *Přehled dějin starší české literatury* (Praha 1964); Zdeňka Tichá: *Cesta starší české literatury* (Praha 1986); Lubomír Machala – Eduard Petrů (eds.): *Panorama české literatury* (Olomouc 1994); Jan Lehár – Alexandr Stich – Jaroslava Janáčková – Jiří Holý: *Česká literatura od počátků k dnešku* (Praha 1998).

V posledním desetiletí zazněly zásadní polemické výhrady k uvedenému pojetí. V časopisu *Česká literatura* je vyslovili v roce 2014 Eduardo Fernández Couceiro (1967) a Lucie Storchová (1979). Uveďme dvě námitky E. Fernández. Jde o termín národní humanismus a o osobnost V. Kornela. K termínu národní humanismus se E. Fernández vyslovil takto:

„Formulace *národní humanismus* už na první pohled působí rušivě, protože jde koneckonců o oxymóron. Pokud pokládáme humanismus za literární, resp. obecně kulturní hnutí, které se z Itálie rozšířilo po celé Evropě a dodávalo literátům nejrozličnějších národů pocit přináležitosti k jedné nadnárodní učenecské komunitě, nemůžeme vlastně právem mluvit o existenci jakéhokoli národního humanismu.“ (Couceiro 2014: 253)

V tomto termínu vidí analogii s termínem národní obrození. Posun od obrození k „mystifikaci českého humanismu“ (ibid.: 255) byl činem J. Jakubce.

L. Storchová položila otázku: „Kdy Všehrdova předmluva vstoupila mezi kanonické texty českého národního hnutí?“ Dospěla k roku 1806. Tehdy Jan Nepomuk Nejedlý ve statí „O lásce k vlasti“ uveřejněné v prvním svazku *Hlasatele českého* úpravou citace Kornelovy předmluvy „utvořil »obrozeneckou verzi« Všehrdovy předmluvy, kterou pak od něho doslovně převzal Jungmann a která se stala v českém národním společenství sdíleným intertextem“ (Storchová 2014: 281). J. Jungmann pak plně rozpracoval příběh o zlatém věku a zakomponoval do něj Kornelovu osobnost (ibid.: 282).

Byl vysloven podnět k vážné diskuzi. Historie národních literatur se vyrovnávají počínající středověkem s podněty řady literárních proudů a směrů. Ty mají v absolutní převaze nadnárodní charakter. Vstup do národních literatur však formuje jejich podobu se zřetelem k tradicím i ke specifickému charakteru a vývojovým podmínkám konkrétních národních literatur. Bude-li humanismus považován za jedinečný kompaktní filologicko-filosofický proud nadnárodní povahy se zásadní, neměnnou vazbou na odkaz antiky, pak by opravdu nebylo možné uvažovat o českém humanismu, ale

také nikoli o národních humanismech. Ovšem humanismus by neměl být chápán jen takto zúženě. Vždyť humanisté se postupně začali zajímat o vše, co souviselo s lidskou osobností, její činností, analytickými i shrnujícími poznávacími schopnostmi, s jejími průhledy do minulosti, s jejími sociálními vazbami i sociálním uvažováním. Úcta k odkazu antiky byla nejsilnější v počáteční fázi vývoje humanismu, k ní pak přistupoval zájem o soudobý svět, společnost. Zúžené, antikizující pojetí humanismu by nemohlo obsáhnout vše, kam se lidský duch rozpínal ve snaze poznávat. Bylo by tedy vhodnější uvažovat o absorpční, rozšiřující se „kapacitě“ humanismu.

Podobně v národním obrození zapomínáme na zásadní problém metodologického charakteru. V posledních desetiletích je obrození zvláště v publicistice interpretováno s dehonestujícím nadhledem jako nevyspělé, plytké a vyhroceně nacionalistické. Hodnocení jeho literární produkce je poměřováno s díly vyspělých literatur „velkých“ národů. Již Vladimír Štěpánek dokazoval mylnost podobných tvrzení. „Velké“ literatury na své cestě k vývojové modernitě procházely týmiž soutěskami jako naše obrozená literatura. Svou moderní podobu utvářely od konce 17. století a během 18. století. Česká společnost a také literatura podobným procesem procházela ve fázovém zpoždění. Zatím česká literární historiografie i publicistika přihlížely převážně k vývoji „velkých“ literatur. Podoba české obrozené literatury se pak pochopitelně ve srovnání s nimi podobá pozici chudého příbuzného. Zcela jinak se jeví sledování obrozeného kontextu ve srovnání s „malými“ literaturami. Národní obrození nebylo totiž jen českou záležitostí. Svým emancipačním procesem procházely i „malé“ literatury a opět s fázovým posunem. Navíc zel propastný rozdíl mezi „velkými“ národy, jež v existenci a vývoji nebyly nijak tísněny nebo deformovány, a „malými“ národy, které svou existenci musily hájit, a to většinou nikoli jako národy suverénní se samostatnou státní formou. To, čím je s jistou nadneseností častována naše obrozená literatura (jazykové zaujetí, vlastenectví, historismus, didaxe, jednoduchost, vztah k národopisu...), charakterizuje i podobu literatur „malých“, moderně se emancipujících národů.

Je hledání nebo konstatování paralely mezi národním humanismem a národním obrozením anachronické nebo absurdní? Národní obrození je chá-

páno jako proces konstituování novodobého národa. Po protireformačním přerývu se česká společnost emancipovala v rámci habsburské monarchie, ale také se začínala orientovat v evropském kulturním a vědeckém dění. V pohusitském období se společnost prodírala z izolace předešlých desetiletí a reagovala na evropské signály reformace a humanismu. Pochopitelně humanismus i obrození krystalizovaly v užším vzdělaneckém okruhu. Analogii mezi oběma jevy lze pozorovat, aniž se jeví jako konstrukt.

Po této odbočce se vraťme k humanismu s vědomím dvou slabin. Vedle zmíněné neprobádanosti celku naší literatury tohoto období také postrádáme alespoň informativní znalost kontextu literárního vývoje „malých“ národů. Ponechme ještě stranou jistou současnou averzi k adjektivu národní. Je zřejmé, že v první fázi, tedy v období 1470–1520 se projevovalo napětí mezi užíváním češtiny a dvou cizích jazyků, latiny a němčiny. Není třeba příliš připomínat roztržku mezi Viktorinem Kornelem ze Všehrd a Bohuslavem Hasištejnským a ironickou reakci Hasištejnského na překlad některých svých básní do češtiny. Od počátku osmdesátých let 15. století vytlačuje čeština latinu ze zápisů do zemských desek na Moravě, o deseti letí později k tomu dochází v Čechách. Městské rady požadují znalost češtiny při udělování měšťanství. Konkrétně Plzeň toto usnesení přijala v roce 1500. Je tedy pochopitelné, že si čeština razila cestu i do literárních projevů a že jedním z jedinečných projevů těchto tendencí je Všehrdova předmluva k jeho překladu *Knih o napravení padlého* od Jana Zlatoústého (Johanna Chrysostoma). Její citace se stala pověstnou, ale má již přednejedlovskou i předjungmannovskou tradici. Poprvé ji obsáhle uvedl Josef Dobrovský v *Dějínách české řeči a literatury* (Dobrovský 1792: 163–165), ale odkazuje také na Františka Faustina Procházku a druhý svazek prvního dílu *Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Litteratur*, kde autor o Viktorinu Kornelovi obsáhle pojednává (Procházka 1785: 152–202), o předmluvě se nezmiňuje. Tedy nejen vlastenecký preromantismus, ale i osvěcenský racionalismus považoval Všehrda i jeho předmluvu za signifikantní. Podobně je tomu s termínem „zlatý věk“ české literatury. „Zatímco v reflexích vzniklých na počátku století se setkáváme pouze s fragmenty příběhu o zlatém věku a jeho obnově, plně je rozpracoval Josef Jungmann“ (viz Storchová

2014: 282). J. Dobrovský nazval pátou kapitolu svých *Dějín* „Fünfte Periode (1520–1620) die das schöne oder goldene Zeitalter der Böhmischen Sprache nennen könnte“ (Dobrovský 1792: 171). Na zlatý věk literatury období rozšířil J. Jungmann. Zde se setkávají předcházející racionalistický osvícenský soud s následujícím preromantickým, emocionálně nadšeným. Leckteré názory koření hlouběji, a svědčí tak o závažnosti informace.

E. Fernández nepochybuje o Všehrdovi jako o významném právníku.⁽²⁾ S podivením však konstatuje: „[...] snad žádnému jinému evropskému spisovateli se nedostalo tak významného místa v dějinách literatury za tak skromnou literární činnost.“ (Couceiro 2014: 257) O tom, že humanismus byl schopen absorbovat poznání v celé jeho šíři, již zmínka padla. Tento jeho věcný a „učenecký“ ráz charakterizuje českou literaturu období 1470–1620. Přílehlavě to formuloval E. Petruš: „[...] česká literatura 16. století představuje sice odlišný, ale ve srovnání se západní literaturou plně hodnotný systém, který ve specifických podmínkách národní kultury rozvíjel podněty renesance a humanismu a obohacoval je o nové hodnoty.“ (Hlobil–Petruš 1992: 13) V Čechách se tak vytvořil se zřetelem k historickým podmínkám zvláštní typ literatury, odlišný od italského a západoevropského písemnictví. K beletristickým dílům se rovnocenně přiřazovala díla věcná a nauková literatury.

Právě u Viktorina Kornela lze například vidět jeden z vrcholů právní tematiky, jež tvořila jednu z výrazných linií tohoto období. Před ním sestavil závažný soubor Ctibor Tovačovský z Cimburka v *Knize tovačovské* (dokončeno 1490), souběžně s Kornelem dokončil redakci *Zemských zřízení Království českého* (na zemském sněmu přijato 1500) Albrecht Rendl z Úšavy. Tato linie pak pokračuje přes *Práva městská* (1534) Brikcího z Licka a vrcholí u Pavla Kristiána z Koldína, jehož *Práva městská Království českého* (1580) platila s některými úpravami do přijetí rakouského *Všeobecného občanského zákoníku* (1811). Právní systém v tehdejší době také zahrnoval

---

2 Lze citovat Karla Malého: „Čtenáři se [Všehrd] představuje jako vzdělaný právník, který zná důvěrně nejen právo domácí, jehož je upřímným obdivovatelem, ale i právo římské. Hlásí se k myšlenkovému odkazu římských právníků, který využívá k rozvinutí svých humanistických ideálů [...] práce vyniká systematickostí a myšlenkovým odkazem.“ (Malý 1995: 27)

například kupní, smlouby, kšafy, ale i ustanovení horního regálu a vzorové úpravy dalších smluv. Vytvářel nezastupitelnou argumentační oporu v politických zápasech, pro řadu jednání měl zásadní charakter.

Ale reminiscence na zmíněný právní systém se promítaly i do beletristického typu literatury. Šlo většinou o díla zábavního typu nebo o parodizaci. Jedním ze základních děl, v nichž je zřetelná snaha modelovat postavu, jsou *Frantovy* (Frantova) *práva* (1518), parodující cechovní předpisy, ale satiricky je přesahující. K nim se tematicky váže *Spis doktora Grobiána* (nejstarší opis 1647), obhrouble postihující pravidla společenského chování. Parodii závěti představují *Vůle a poručení pána z Vomiziny* (kolem 1560–1570), *Kšaft a poručenství vepřka Korokota* (tisk nedatován). *Mandát o vládnutí žen* (počátek 17. století) paroduje jednorázové výnosy.

Akceptování názoru, že Všehrd byl pouze právníkem, nikoli básníkem, a nemá tedy smysl řadit ho mezi literární tvůrce, by vážně zasáhlo do koncepce dějin starší literatury. Jedním z jejích základních rysů je prolínání tvorby beletristické, věcné a odborné. Zasáhlo by to tedy oblast žánrů, zasáhlo by to řadu jmen počínaje Husovými předchůdci, zasáhlo by to Jana Husa, Petra Chelčického... Vrcholný zásah by se pak týkal i Jana Amose Komenského – beletristická část jeho tvorby je v silné menšině ve srovnání s jeho pedagogickým, pansofickým i teologickým, a tudíž nebeletristickým dílem.

Další kritická výtká se týká termínů program, manifest, jimiž bývá označována proslulá Všehrdova předmluva. Řada termínů, kterými členíme nebo interpretujeme díla starších období, vznikla později a pak je uplatňována při výkladu období, jež je neznala. Ale to je postup běžný pro všechny vědecké disciplíny. Pomocí tohoto postupu jsme schopni členit, kategorizovat, interpretovat. Kornelova předmluva není manifestem v pravém slova smyslu. Neformovala programovou nebo tvůrčí skupinu soupevníků či následovníků. Zato vyjádřila solitérní a koncepčně závažnou myšlenku. Je důležité, že byla vyslovena. Svědčí o koncepčním posunu uvnitř literárního vývoje. Byly takto dosud někým hodnoceny funkčnost, sdělnost, komunikativnost a v podstatě reprezentativnost českého jazyka? Literární tvorba i překladatelství v Čechách pak dospěly v 16. století k jednomu ze svých vrcholů. Bohužel zatím chybí jejich analytické zhodnocení. Existují podobné

příklady, kdy jisté prohlášení sice neseskupí stoupence, a přesto se stává závažným vývojovým mezníkem. Připomeňme *Manifest České moderny*, jehož signatáři sice nevytvořili uskupení, jež by jednotně prosazovalo program modernismu, ale každý na své tvůrčí cestě k němu přistupoval podle své individuality, aniž byl *Manifest* připomínán.

L. Storchová se s kritickou nekompromisností vyrovnává s pojetím, v němž M. Kopecký představil problematiku humanismu v české literatuře. V několika jeho závěrech bude nesporně třeba korekce. Jde o „odklon národního humanismus od náboženské literatury“, o „rozdílná náboženská stavovská a politická východiska autorů obou »jazykových větví« (ve smyslu, že latinští autoři se již od doby Hasištejnského zaměřovali na aristokratismus a katolictví)“. Celkový soud nad koncepcí M. Kopeckého však vyznívá poněkud apodikticky: „Nemá myslím moc smysl dál poukazovat na problematické body interpretace Milana Kopeckého ani se do jeho jinak velmi ucelených a propracovaných výkladů jakkoli »strefovat«. Zjednodušeně řečeno totiž platí, že Kopeckého východiska ani jeho jednotlivé teze často vlastně nelze empiricky ověřit – dávají smysl pouze jako součást této interpretace, hlavně jako celek vychází z nečetných narativních předpokladů. Ty umožnily Kopeckému umlčet významové alternativy a provést určité výkladové redukce.“ (Storchová 2014: 276)

M. Kopecký patřil k tolerantním a konciliantním osobnostem, rozhodně nevolil ani v polemikách „umlčující“ tón. Ovšem nelze nepostřehnout v citovaném kritickém soudu jistý protimluv, který podporuje náš názor o neprobádanosti českého literárního humanismu – „jednotlivé teze často vlastně nelze empiricky ověřit“. Není-li možno empiricky ověřit teze, lze empiricky ověřit protiteze? Badatelské úsilí by bylo tedy vhodnější zaměřit na získání empirických argumentů. Nové objevy překonají nebo posunou dosavadní stav poznání. Tomu se ovšem nevyhnou ani výsledky našeho poznání.

Přínosně a polemicky se dotkl problematiky českého humanismu Petr Voit (1956), jedinečný znalec celku českého knihtisku, autor tří monumentálních publikací zabývajících se českým knihtiskem v evropských souvislostech. V poslední z nich – *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí II* – rovněž polemizuje s termíny národní humanismus, rovněž

se kriticky vyrovnává s dosavadní literární historií přeceňující „národní humanismus“ a kvalitu literární tvorby tohoto období. Východiskem pro sledování českého literárního života jsou mu knižní kultura a knihtisk. Literární život, tedy například souvislosti společenského působení literárních děl, čtenářské recepce, knihtisku a jeho akceptování, ilustrace, knižního trhu, také považuje za součást dějin literatury. Je možné položit otázku, zda je únosné tyto široké souvislosti vřazovat do literárních dějin. Dějiny kultury jsou pro tento komplex příhodnější. Knižní kultura je pro literární historii pomocnou disciplínou a vice versa pro knihovědu bude pomocnou disciplínou literární historie. Literární historie sleduje především text a jeho souvislosti. Tisk, typy písma, náklad, ilustrace, to vše je nezanedbatelné pro úvahy o kulturní úrovni doby. Hodnota, nebo méněcennost literárních děl tím však nejsou podmiňovány. Nejsou podmiňovány ani kvalitativní slabosti českého knihtisku, ani řečovou bariérou, jejímž vlivem nepřekračovaly české tisky hranice Čech. Hodnota literárního díla je podmíněna kvalitou jeho textu. Opět se vnucuje otázka, kolik literárních děl psaných jazyky „malých“ národů překonalo hranice svého teritoria.

Petr Voit konstatuje nepřipravenost české společnosti jagellonského období přijímat v širším rozsahu podněty humanismu. To je ovšem přirozené pro každý nově se formující jev. Během posledních dvou třetin 16. století však dochází ke kvantitativní explozi (E. Petrů) literární tvorby. Rukověť humanistického básnictví svědčí o obrovském množství veršovců písících latinsky. Úroveň městských škol zůstávala u memorování, ale aktivní znalosti latiny zajišťovala. Již jsme se zmiňovali, že bude třeba značné kvalitativní redukce, ale latinsky veršovala značná část frekventantů i absolventů městských škol, další pak sice neveršovali, ovšem lze u nich předpokládat schopnost recepce. Je tedy možno uvažovat o šíření literárních děl mezi měšťanské vrstvy. Jaký pak volit alternativní termín k termínu demokratickosti, je-li nepřijatelný?

Petr Voit upozornil na další mezery v poznání sledovaného období. Například hojně citovaná slovníková díla, zmiňované učebnice zůstávají mimo interpretační pozornost i genologické zařazení. S kritickým přide-

chem konstatuje, že české literatuře chybí astronomická, geologická, fyzikální, matematická tematika. Mimo pozornost zůstaly šerm, jízda na koních, okrasné zahrady, móda (Voit 2017: 511). „Menší“ literatury se s touto tematikou vypořádaly? Nebyla dobová pozornost věnována problémům závažnějším pro společnost? Podotkněme však, že P. Voit sledoval tisk do první poloviny 16. století. Řada z oborů, které postrádá, se ke slovu dostávala ve druhé polovině tohoto století. P. Voit však ironickým tónem nejen polemizuje, ale svou polemikou vyzývá k diskuzi. Ovšem diskuze bude stále vedena se značným množstvím neprobádaného materiálu v zádech.

6

V diskuzi o humanismu v české literatuře by měl také bohužel již zdáli zaznít hlas Eduarda Petrů. Podobně jako klidně a nekonfliktně vystupoval, vyznívá tón jeho prací. Petrů se nedomáhá pozornosti rozlehlými gesty, není efektní vypravěč, věcně konstatuje, střizlivě formuluje, přesně a systematicky vymezuje terminologii i problematiku, nevytváří nadbytečné termíny, téměř exaktně analyzuje (měl blízko k aplikaci kvantitativních metod), neztrácí nadhled ani pohled komparativních souvislostí. Neboří konstrukce předchůdců ani soupevníků, aby na jejich troskách budoval konstrukce své, ale rekonstruuje, doplňuje. Základem, z něhož vychází, je text. Jeho důsledné respektování vylučuje subjektivní interpretační deformace i uplatnění ideologických kritérií.

První syntézou problematiky humanismu a renesance byla nevydaná doktorská (DrSc.) disertační práce *Husitství, reformace, humanismus a renesance v české literatuře* (1983). Druhou syntézu představuje monografie *Humanismus a raná renesance na Moravě* (1992), jejímž spoluautorem je historik umění Ivo Hlobil. V roce 1994 bylo vydáno kompendium *Panorama české literatury*, v němž E. Petrů zpracoval kapitoly věnované starší české literatuře. Závažné studie probírající tematiku humanismu a renesance soustředil v souboru *Vzdálené hlasy* (Petrů 1996).

Kromě zmíněného kompendia nevěnoval humanismu souhrnnou literárněhistorickou práci. Jeho studie však přinášejí řadu metodologických

podnětů, ponecháme-li stranou stati monografického charakteru. Mezi základní problémy, jimž věnoval pozornost, patří především nehomogenost humanismu, komparativní pohled na humanistickou literaturu, informační exploze ovlivňující genologický systém, regionalita humanismu.

Pro vícerozměrné chápání humanismu upozornil Petrů na tezi Ernsta Roberta Curtia, že „na humanismus nelze hledět jako na jednotné hnutí, ale jako na systém proudů“ (Petrů 1978: 218). Sám formuloval východisko, o něž se opíral při úvahách o humanismu a renesanci: „[...] nemůžeme v českém kulturním prostoru očekávat renesanci a humanismus italského typu, protože tyto impulzy vstupovaly do jiného evolučního kontextu, jehož kořeny nebyly totožné s italskými a který směřoval jinam.“ (Petrů 1994: 192) Vztah humanismu k antice považoval za důležitý, ale nikoli rozhodující. Úvahy pak uzavřel názorem: „[...] půjde o to, pochopit humanismus jako složitě diferencovaný literární proud, členěný ideově, esteticky i regionálně, který se specifickým způsobem začleňoval do celého vývoje literatury od 14. do počátku 17. století a stával se jeho součástí v dialektickém střetávání s literaturou husitského období a české reformace i s literaturou určenou lidovým vrstvám“ (ibid.: 225). Diskutabilní jsou myšlenka začleňování humanismu do husitského období a zřetel k čtenářské vyspělosti lidových vrstev.

Metodologickým přínosem je požadavek komparativního pohledu. E. Petrů zatím takto o humanismu uvažoval v souvislosti se slovanskými literaturami. Nevyznával názor Henrika Birnbauma, že česká, polská a chorvatská kultura se vytvářela pod vlivem kultury evropské, východoslovanské a jihoslovanské kultury pod vlivem Byzance (Petrů 1978: 225). Je zde podle něho třeba analyzovat, nikoliv konstatovat, sledovat podmínky, v nichž se literární život vyvíjel. Vzhledem k dosavadnímu poznání uvažoval o dvou proudech humanismu – první pronikal prostřednictvím západoevropských a středoevropských literatur do české, polské a posléze ruské literatury, druhý přímo z Itálie „do přímořské oblasti Dalmácie, ale [...] zůstává omezen na enklávu Dubrovniku“ (Petrů 1996b: 216).

„Informační exploze“ zasáhla tři základní oblasti literární tvorby – literaturu beletristickou, věcnou i naukovou. E. Petrů si všímal, jak se v této

souvislosti proměňoval i dosavadní obsah a rozsah žánrů, jak synkreticky prolínaly. K charakteru literární tvorby poznamenal: „I když tedy v oblasti beletrie zůstala česká literatura do značné míry stranou renesančního proudu [...] dokázala tvůrčím způsobem rozvinout druhou stránku renesančního úsilí, tendenci k rozšíření vědeckého poznání světa a člověka [...] to poznání zprostředkovala širokému publiku [...]“ (Petrů 1996c: 231).

Monografie *Humanismus a raná renesance na Moravě* poprvé formuluje tezi o regionálních centrech českého humanismu. Jde o Olomouc, která v 16. století zastínila Brno, zaujala na Moravě vůdčí kulturní postavení a nalezla ohlas i v zahraničí. Dvůr a osobnosti tří biskupů, z nichž třetí byl i literárním tvůrcem (Tas-Protasius Černožský z Boskovic, Stanislavus Thurzó a Betlenfalva, Jan Skála-Dubravius z Doubravky a Hradiště), tu vytvořily základ i živnou půdu pro latinský humanismus první poloviny 16. století, který v prvním dvacetiletí druhé poloviny století přecházel díky knihtisku (Jan Günther) a osobností s ním spjatých k češtině. Tezi o regionálních centrech lze podpořit a rovněž lze připomenout, že podobné období prožila i Plzeň, jež v letech 1470–1530 také produkcí svých tiskařů zastínila Prahu. Obě ohniska ve druhé polovině 16. století vyhasla – na Moravě i v Plzni nastupovala raná protireformace.

Eduard Petrů zůstává zásadní koncepční i podnětující osobností, zaslouží úctu i stálé místo v paměti jako vědec i člověk.

Není třeba uzavírat, ke slovu by se měla dostat diskuze. Tu bude stále tížit skepse vyvěrající z vědomí, co z tohoto období neznáme a co již zřejmě nepoznáme. Proto by se mělo šetřit s vysilujícími polemikami, kdy se jen představují kostky stavebnice, aniž přibudou nově objevené. Skepsi posiluje připomínka konference o humanismu v roce 1966. Problematika neznámého a aktuálního se nezměnila. Připomeňme druhý bod konferenčního usnesení: „[...] mnohé instituce potřebují naléhavě dobře připravené mladé odborné a vědecké kádry. a) Proto účastníci konference navrhují a žádají, aby analogicky podle škol s rozšířeným vyučováním moderních jazyků bylo zřízeno několik středních všeobecně vzdělávacích škol (nejméně 3), nejlépe čtyřletých, s rozšířeným vyučováním antických jazyků, při čemž

by latina začínala již v sedmé třídě základní devítileté školy a pokračovala v SVVŠ – celkem po šest let – ve větším počtu hodin, v první třídě SVVŠ by pak k ní přistoupila řečtina. b) Žádají rovněž, aby profesori středních škol a pracovníci knihoven, archivů a muzeí byli uvolňováni formou částečné nebo úplné vědecké dovolené pro práci na státních edičních úkolech, řízených ústavy Akademie nebo universitních fakult.“⁽³⁾

Sny v dálavách v době obecné anglikace... Ale přesto hlas doc. Petra Voita pro organizování druhé humanistické konference po více než padesáti letech snad není jen hlasem osamělého snílka. A ještě vzpomínka na hlas prof. Hany Voisine-Jechové, že každá generace by měla vytvořit své dějiny literatury...

---

prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Pedagogická fakulta Západočeské univerzity

Veleslavínova 42, 301 00 Plzeň

vviktora@kcj.zcu.cz

---

3 Viz Vladislav Varcl (ed.): *Humanistická konference* (Praha 1966), s. 308.

LITERATURA:

BOUČEK-FAGELLUS-VILLATICUS, Šimon

1979 *Chvilé rozkošné, vážné i teskné*; Josef Hejnic (ed.), přel. Miloslav Šváb
(Plzeň: Západočeské nakladatelství)

DOBROVSKÝ, Josef

1792 *Geschichte der Böhmischen Sprache und Litteratur* (Praha: Johann
Gottfried Calve)

COUCEIRO, Eduardo Fernández

2014 „O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném
manifestu“; *Česká literatura* 62, č. 2, s. 252–268

HLOBIL, Ivo – PETRŮ, Eduard

1992 *Humanismus a raná renesance na Moravě* (Praha: Academia)

HRABÁK, Josef

1961 *K metodologii studia starší české literatury* (Praha: Státní pedagogické
nakladatelství)

1964 *Starší česká literatura* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

KOPECKÝ, Milan

1979 *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory*
(Brno: Univerzita J. E. Purkyně)

1988 *Český humanismus* (Praha: Melantrich)

KRISTELLER, Paul Oskar

1955 *The Classics and Renaissance Thought* (Cambridge-Massachusetts)

LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří

1998 *Česká literatura od počátků k dnešku* (Praha: Nakladatelství Lidové
noviny)

MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard et al.

1994 *Panorama české literatury* (Olomouc: Rubico)

MALÝ, Karel

1995 *České právo v minulosti* (Praha: ORAC)

PETRŮ, Eduard

1978 „Metodologická východiska zkoumání humanistické literatury v českých zemích“; *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philosophica et Philologica* 40, s. 37–46

1994 „Co je renesanční literatura?“; in *Historická Olomouc IX* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého), s. 31–36

1996a *Vzdálené hlasy* (Olomouc: Votobia)

1996b „Metodologické problémy zkoumání humanismu ve slovanských literaturách“; in *Vzdálené hlasy* (Olomouc: Votobia), s. 210–216

1996c „Informační exploze 16. století a genologický systém humanistické literatury“; in *Vzdálené hlasy* (Olomouc: Votobia), s. 227–232

PROCHÁZKA, František Faustin

1785 *Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Litteratur* (Praha: Caspar Widtman)

SEIBT, Ferdinand

1988 „Gab es einen böhmischen Frühhumanismus?“; in H. B. Harder – H. Rothe – J. Kolár – S. Wollman (eds.), *Studien zum Humanismus in der böhmischen Ländern (Köln–Wien: Böhlau Verlag)*, s. 1–19

STORCHOVÁ, Lucie

2014 „Vědecké reprezentace renezančního humanismu a utváření kolektivních kulturních identit“; in *Česká literatura* 62, č. 2, s. 276–286

ŠMAHEL, František

1959 „Základní problematika renesance a humanismu“; *Československý časopis historický* 7, s. 142–164

ŠVÁB, Miloslav

1964 *Přehled dějin starší české literatury se srovnávacím nástinem slovenského vývoje* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

TICHÁ, Zdeňka

1984 *Cesta starší české literatury* (Praha: Panorama)

VARCL, Ladislav

1966 *Humanistická konference* (Praha: Československá akademie věd)

VIKTORA, Viktor

2002 *Záblesky renesance v české literatuře. K projevům renesance se zřetelem k plzeňskému prostředí* (Plzeň: Západočeská univerzita)

2014 „Ptačí svět podle Jiřího Galliho Chrudimského“; in A. Baďurová (et al.), *Humanismus v rozmanitosti pohledů* (Praha: knihovna AV ČR), s. 245–252

VOISINE-JECHOVÁ, Hana

2005 *Dějiny české literatury* (Jinočany: H & H)

VOIT, Petr

2017 *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí II. Tiskaři pro víru i tiskaři pro osvobození národa 1498–1547* (Praha: Academia)

WESTONIA, Alžběta Johanna

2003 *Proměny osudu*; ed. Eduard Petrů, přel. Lucie Storchová (Brno: Atlantis)